

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

Шемшученко Ю.С.

«29» червня, 2021 р.

ВИСНОВОК

Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Войтюка Тараса Романовича на тему: «Відмова від виконання правового обов'язку як кримінально-правове поняття», поданої на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

ВИТЯГ

з протоколу № 7 засідання фахового семінару відділу проблем кримінального права, кримінології та судустрою від 22 червня 2021 р.

Присутні: Головуючий на засіданні – завідувач відділу проблем кримінального права, кримінології та судустрою д.ю.н., проф. Костенко О.М.; провідний науковий співробітник відділу д.ю.н., проф. Кваша О.О.; в.о. провідного наукового співробітника відділу, д.ю.н. Турлова Ю.А. (*рецензент*); старший науковий співробітник відділу, к.ю.н. Гацелюк В.О. (*рецензент*); старший науковий співробітник відділу, к.ю.н. Сірий М.І.; старший науковий співробітник відділу, к.ю.н. Нікітенко В.М.; науковий співробітник відділу, к.ю.н. А.В. Ландіна; старший науковий співробітник відділу, к.ю.н. Нерсесян А.С.; науковий співробітник відділу, к.ю.н. Кубальський В.Н.; науковий співробітник відділу, к.ю.н. Козлюк Л.Г.; аспірант Т. Р. Войтюк

Порядок денний:

Обговорення дисертації аспіранта кафедри кримінального права та процесу юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки Т. Р. Войтюка «Відмова від виконання правового обов'язку як кримінально-правове поняття», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо його рекомендації для попереднього розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді. Тема дисертаційного дослідження

затверджена Вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, протокол № 14 від «29» листопада 2018 р.

Слухали:

Доповідь здобувача ступеня доктора філософії Т. Р. Войтюка по дисертації на тему «Відмова від виконання правового обов'язку як кримінально-правове поняття», що подана на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Доповідач ознайомив учасників семінару із структурою дисертації, довів актуальність обраної теми дослідження, виклав її мету і задачі, об'єкт та предмет.

Важливість обраної теми автор обґрунтував багатьма факторами. Відповідно статті 23 Конституції України кожна людина має обов'язки перед суспільством. Водночас, як передбачено у статті 35 Основного закону держави, ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. Будь-яка людина може реалізувати свої правові обов'язки у межах як пасивних, так і активних правовідносин. Водночас їх реалізація можлива і в рамках охоронних правовідносин, коли за невиконання правового обов'язку, у тому числі за відмову від його виконання, передбачено різноманітні засоби державного примусу. Відмова особи від виконання правових обов'язків є протиправним явищем, оскільки свідчить про те, що людина демонстративно ігнорує ті зобов'язання, що встановлені у законодавстві України, не виконує відповідних правових приписів, тим самим порушуючи законність та порядок у суспільстві.

Зокрема, в роботі приділена увага таким основним проблемам: відмова від виконання правового обов'язку як форма реалізації правового статусу особи; особливості відмови у конструкціях статей нормативно-правових актів; аналіз статей КК України, в яких відмова від виконання правового обов'язку є елементом законодавчих конструкцій; характеристика істотних ознак поняття «відмова від виконання правового обов'язку»; співвідношення відмови від виконання правового обов'язку із суміжними діями, зокрема, з ухиленням та невиконанням правового обов'язку тощо.

У теорії кримінального права питання відмови від виконання правового обов'язку як кримінально-правового поняття комплексно не досліджувалося. Зазвичай у наукових працях відмові приділяється фрагментарна увага у контексті дослідження конкретних складів кримінальних правопорушень.

Нами було здійснене комплексне дослідження питання щодо істотних ознак та дефініції поняття «відмова від виконання правового обов'язку», його видів у КК України, співвідношення відмови з іншими суміжними поняттями, а саме з ухиленням, невиконанням правового обов'язку, характеристики відмови від виконання правового обов'язку в окремих статтях як Загальної, так і Особливої частини КК України.

Ураховуючи розуміння понять «юридичний обов'язок», «правовий статус

особи», «реалізація» у теорії права, зроблено висновок, що правові обов'язки, як і права людини, що у цілому становлять ядро її правового статусу, можуть бути реалізовані у порядку та спосіб, визначений законодавством України. При цьому відмова від виконання правового обов'язку є формою реалізації правового статусу особи та тягне різні правові наслідки у приватних та публічних галузях права. Стосовно публічних галузей права, до яких належить і кримінальне право України, відмова особи від виконання правових обов'язків (конституційних чи галузевих) тягне настання кримінальної відповідальності.

Зроблено висновок, що під час реалізації правового обов'язку у межах активного типу правовідносин, навіть у випадку формування наміру відмовитися від його виконання, замах на вчинення відмови неможливий. Водночас сама по собі відмова від виконання правового обов'язку перериває активний тип правовідносин та перетворює його в охоронний. У зв'язку з чим констатовано, що відмова від виконання правового обов'язку належить до тих кримінальних правопорушень, за вчинення яких замах неможливий.

Диспозиції тих статей КК України, в яких передбачається кримінальна відповідальність за відмову від виконання правового обов'язку, належать до бланкетних.

Здійснено диференціацію відмови у кримінально-правовому вимірі. Зроблено висновок, що відмова у КК України може мати як негативне, так і позитивне значення.

На підставі аналізу наукової юридичної літератури, в якій висвітлюється проблема юридичної відмови, а також відмови у галузевих наукових дослідженнях, запропоновано визнавати відмову від виконання правового обов'язку наскрізним кримінально-правовим поняттям, яке використовується законодавцем у статтях як Загальної, так і Особливої частини КК України.

Установлено відмінність відмови від виконання правового обов'язку від суміжних понять, що позначають суспільно небезпечне діяння, а саме ухилення, невиконання, ненадання, невплата, неповідомлення, неподання, які використовуються для позначення суспільно небезпечних діянь у статтях Особливої частини КК.

Проаналізовано відмову засудженої жінки від дитини як підставу її направлення для відбування покарання, призначеного за вироком суду (статті 79, 83 КК України). Ураховуючи приналежність термінологічного звороту «відмова від дитини» до термінології сімейного права України, установлено, що у теорії сімейного права України відсутнє єдине доктринальне бачення того, що слід розуміти під відмовою від дитини. У у кримінальному праві України поняття «відмова від дитини» належить до оцінних, а тому його зміст повинен визначатися з урахуванням конкретних обставин поведінки жінки, щодо якої вирішується питання про направлення для відбування покарання, призначеного за вироком суду. Охарактеризовано незаконну відмову у доступі журналіста до інформації (ч. 1 ст. 171 КК України) як однієї з форм перешкоджання законній професійній

діяльності журналістів. Дістали подальшого розвитку наукові підходи стосовно корегуючих законів України про кримінальну відповідальність, відповідно до яких зміни та доповнення повинні вноситися у первинний нормативно-правовий акт (КК України), а не в закон, яким вносяться зміни до цього Кодексу.

На підставі проведеного дослідження запропоновано внесення низки змін до Кримінального кодексу України.

Після закінчення доповіді до Т. Р. Войтюка учасниками фахового семінару були поставлені такі **запитання**.

Козлюк Л.Г.: Які види відмови від виконання правового обов'язку Ви виокремлюєте у дисертації?

Відповідь: У дисертації було запропоновано виокремлювати такі види відмови від виконання правового обов'язку як елемента законодавчих конструкцій статей КК України:

I. Залежно від частини КК, у статтях якої передбачено відмову: 1) відмова як елемент законодавчої конструкції статей Загальної частини КК України; 2) відмова як елемент законодавчих конструкцій статей Особливої частини КК України.

II. Залежно від кримінально-правових наслідків відмови: 1) відмова як спосіб реалізації правового статусу, що не тягне кримінально-правових наслідків; 2) відмова як спосіб реалізації правового статусу, що тягне кримінально-правові наслідки.

III. Залежно від функціонального призначення відмови як елемента законодавчих конструкцій статей КК відмова як: 1) підстава звільнення від кримінальної відповідальності; 2) підстава диференціації кримінальної відповідальності; 3) юридична підстава відмови від звільнення від покарання жінки; 4) криміноутворююча ознака.

Відмову у статтях Особливої частини КК України класифіковано на такі види.

I. Залежно від виду кримінальних правопорушень, в яких відмова є елементом законодавчих конструкцій, відмова у статтях про кримінальні правопорушення: 1) проти особи; 2) проти безпеки руху та експлуатації транспорту; 3) проти правосуддя; 4) військові кримінальні правопорушення.

II. Залежно від властивості відмови: 1) відмова без вказівки на її властивість; 2) незаконність відмови (ст. 171, ч. 1 ст. 183); 3) відкритість відмови (ст. 402).

III. Залежно від наявності інших діянь у диспозиції статті (частини статті), в якій передбачається кримінальна відповідальність за відмову: 1) відмова як самостійне діяння; 2) відмова як одна з обов'язкових діянь; 3) відмова як альтернативне діяння.

Нікітенко В. М.: Поясніть Вашу точку зору та положення Новизни, що замах неможливий у кримінальних правопорушеннях, які полягають у відмові від виконання правового обов'язку.

Відповідь: Нами було встановлено, що відмова від виконання правового обов'язку як суспільно небезпечне діяння характеризується, зокрема, такою ознакою, як одномоментність. У випадку відмови особи від виконання правового обов'язку вона заявляє про те, що не буде його виконувати. Тобто, самим лише висловленням наміру не виконувати покладений законодавством України правовий обов'язок, особа вже вчиняє закінчене посягання. Фактично у цьому випадку не існує темпорального розриву між фактичним висловленням особою наміру не виконувати правового обов'язку та юридичним закінченням відмови від виконання правового обов'язку як якого складу кримінального правопорушення у розумінні КК України. Звичайно, сам намір не виконувати правовий обов'язок може формуватися упродовж тривалого часу (наприклад, намір не виконувати обов'язок щодо проходження служби). Однак таке формування наміру лежить поза межами кримінально-правового реагування. Кримінально-правове значення має виключно сама відмова, що характеризується ознаками, виокремленими у цьому підрозділі, яка фактично перериває виконання правового обов'язку. Тобто, сама відмова особи є юридичним фактом, який відмежовує правомірну та протиправну поведінку.

Зроблено висновок, що реалізація правового обов'язку крізь призму кримінальної відповідальності за відмову від його виконання слід розглядати у межах активного та охоронного типу правовідносин, у межах яких на особу покладається обов'язок діяти певним чином (активний тип правовідносин) та обов'язок зазнати правообмежень за відмову від виконання правового обов'язку як наслідку притягнення її до кримінальної відповідальності (охоронний тип правовідносин). Зроблено висновок, що під час реалізації правового обов'язку у межах активного типу правовідносин, навіть у випадку формування наміру відмовитися від його виконання, замах неможливий. Водночас сама по собі відмова від виконання правового обов'язку перериває активний тип правовідносин та перетворює його в охоронний. У зв'язку з чим констатовано, що відмова від виконання правового обов'язку належить до тих кримінальних правопорушень, за вчинення яких замах неможливий.

Сірий М. І.: Тарасе Романовичу, поясніть відмінність, якщо така існує, між «відмовою від виконання» та «невиконанням»?

Відповідь: Дякую за запитання. У своїй роботі ми звертались до цього складного питання, намагаючись розмежувати відмову від виконання правового обов'язку та його невиконання: а) не виконуючи покладені на особу правові обов'язки, вона діє не відкрито, прямо не заявляючи про небажання щось виконувати, тоді як для відмови характерна прямота, чіткість та явна вираженість; б) невиконання як суспільно небезпечні діяння можуть бути вчинені лише у формі бездіяльності («чистої» чи «змішаної»), тоді як відмова – це завжди активна поведінка суб'єкта, яка має демонстративний характер; в) невиконання правового

обов'язку завжди триваюче діяння, тоді як відмова від виконання правового обов'язку – це одномоментна дія.

Турлова Ю.А.: Що Ви розумієте під реалізацією правового статусу особи? Чому відмову від виконання правового обов'язку Ви розглядаєте саме крізь призму реалізації такого статусу?

Відповідь: Розгляд проблеми відмови від виконання правового обов'язку у дисертації нами було здійснено крізь призму з'ясування того, як науковці-теоретики розуміють такі поняття, як «правовий статус», «реалізація правового статусу», «правовий (юридичний) обов'язок».

Ураховуючи розуміння вказаних вище понять у теорії права, зроблено висновок, що правові обов'язки, як і права людини, що у цілому становлять ядро її правового статусу, можуть бути реалізовані у порядку та спосіб, визначений законодавством України. Відмова від виконання правового обов'язку є формою реалізації правового статусу особи, має різні правові наслідки у приватних та публічних галузях права. У разі відмови особи від виконання правового обов'язку, що можлива відповідно до порядку, врегульованого нормами приватних галузей права (наприклад, цивільно-правовими нормами), юридична відповідальність не настає. Стосовно публічних галузей права, до яких належить і кримінальне право України, відмова особи від виконання правових обов'язків (конституційних чи галузевих) тягне настання кримінальної відповідальності.

Констатовано, що реалізація правового обов'язку крізь призму кримінальної відповідальності за відмову від його виконання слід розглядати у межах активного та охоронного типу правовідносин, у межах яких на особу покладається обов'язок діяти певним чином (активний тип правовідносин) та обов'язок зазнати правообмежень за відмову від виконання правового обов'язку як наслідку притягнення її до кримінальної відповідальності (охоронний тип правовідносин). Під час реалізації правового обов'язку у межах активного типу правовідносин, навіть у випадку формування наміру відмовитися від його виконання, замах неможливий. Водночас сама по собі відмова від виконання правового обов'язку перериває активний тип правовідносин та перетворює його в охоронний. У зв'язку з чим констатовано, що відмова від виконання правового обов'язку належить до тих кримінальних правопорушень, на вчинення яких замах неможливий.

Гацелюк В. О.: Тарасе Романовичу, Ви неодноразово уже згадали про одномоментність. Що Ви розумієте під одномоментністю як об'єктивною ознакою відмови від виконання правового обов'язку?

Відповідь: Пропонуючи виокремлювати одномоментність як ознаку відмови від виконання правового обов'язку, ми виходили, насамперед, зі значення слів «відмова», «відмовитися» в українській мові, а також із синонімів вказаних слів.

Так, в українській мові слово «відмова» має таке значення: «відповідь про небажання або неможливість виконати прохання, наказ і т. ін.». Це слово (іменник) походить від дієслова «відмовлятися», що в українській мові означає: «не

погоджуватися що-небудь робити. Переставати діяти (про частини людського організму). Наводити які-небудь докази, часом вигадані, щоб не виконати прохання, наказу». Достатньо широким є синонімічний ряд слова «відмовити», як от: «зректися, відкасуватися, відхрещуватися, зрікатися, відказувати, відходити, відраджувати, переставати діяти, облишати, умивати руки».

Ураховуючи значення слів «ухилення», «невиконання», що також використовуються у статтях Особливої частини КК України, зроблено висновок, що і ухилення, і невиконання, як впливає з семантичного значення відповідних слів, завжди «розтягнуті» у часі, тоді як відмова від виконання правового обов'язку – це завжди одномоментна дія.

Головуючий: Перед виступами керівника і рецензентів, хотів би звернути увагу на тему, обрану автором для дослідження. Чи не є вона вузькою саме для дисертації? Чому вона звучить саме у такій постановці – «як поняття»?

Відповідь: Дякую. Питання для мене очікуване, адже неодноразово тема обговорювалася під час затвердження на кафедрі юридичного факультету нашого університету. Нами було досліджено, що відмова від виконання правового обов'язку – це, насамперед, міжгалузеве поняття, оскільки використовується у багатьох галузях права, зокрема, у цивільному, сімейному, кримінальному процесуальному. Окрім того, «відмова від виконання правового обов'язку» віднесено до наскрізних кримінально-правових понять, оскільки у тексті КК України вони використовуються неодноразово і мають одне й те саме значення, зберігають його незалежно від того, щодо якого інституту чи норми кримінального права вони використовуються, ознаки якого складу злочину позначають. Наскрізні кримінально-правові поняття виконують різноманітні функції у кримінальному праві, зокрема: підтверджують тяглість (наступність, послідовність, неперервність) законодавства, правозастосовної практики, теорії кримінального права; свідчать про стабільність правової системи; є показником якості законодавства; демонструють системність кримінального законодавства, є передумовою систематичного тлумачення кримінального закону; забезпечують правову визначеність у правозастосуванні; спрощують вивчення кримінального права.

Наскрізні кримінально-правові поняття є надзвичайно важливими як для нормотворення, так і для практичної правозастосовної діяльності. Окрім того, зважаючи на те, що власне наскрізні кримінально-правові поняття є каркасом тексту КК України, до їх відбору та розуміння змісту мають висуватися особливі вимоги, їм має приділятися достатня увага на доктринальному рівні. Наприклад, В. О. Навроцький вважає, що одним із перспективних напрямків наукових розробок у сфері кримінального права є теоретичне дослідження наскрізних понять. В Україні здійснено монографічні дослідження таких наскрізних кримінально-правових понять, як «тяжкі наслідки» (Р. І. Лемеха), «жорстокість» (Л. І. Скрекля), «насильство» (Л. А. Наконечна), «службова особа» (Р. Л. Максимович), «публічні заклики» (В. В. Гапончук, М. А. Рубашенко), «честь»

та «гідність» (В. А. Бортник). Окрім того, на рівні наукових статей досліджувалися такі наскрізні кримінально-правові поняття, як «викрадення», «істотна шкода», «обман» (Р. Л. Максимович) тощо.

Як зазначалося вище, відмова від виконання правового обов'язку є наскрізним кримінально-правовим поняттям, якому притаманні специфічні ознаки, що дозволяють ідентифікувати вказане суспільно небезпечне діяння, відрізнивши від інших кримінально-правових понять. Тому й самостійне дисертаційне дослідження відмови від виконання правового обов'язку є перспективним та актуальним в сучасних умовах повномасштабної кодифікації кримінального законодавства України.

Після відповідей на запитання учасників фахового семінару було озвучено **висновок наукового керівника** доктора юридичних наук, професора **О. О. Кваші** щодо оцінки роботи аспіранта у процесі підготовки дисертації та виконання індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану.

Висловлюючи свою позицію щодо наукового рівня дисертації, рівня ефективності виконання аспірантом індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану, Кваша О.О. відзначила таке.

Під час підготовки дисертації та виконання індивідуального плану Тарас Романович Войтюк проявив себе старанним дослідником, відповідальним та дисциплінованим аспірантом. Войтюк має належні наукові знання, достатні для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі права та дослідницько-інноваційної діяльності, він оволодів методологією наукової та педагогічної діяльності, а також провів ґрунтовне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Під час навчання в аспірантурі пройшов усі форми поточного та підсумкового контролю, передбачені навчальним планом та освітньо-науковою програмою аспірантури Волинського національного університету імені Лесі Українки. Освітня складова освітньо-наукової програми аспірантури виконана ним в повному об'ємі.

Таким чином Т.Р. Войтюк оволодів глибинними професійними знаннями, науковим і культурним кругозором достатнім для здобуття ступеня доктора філософії, зокрема шляхом засвоєння знань основних концепцій, теоретичних та практичних проблем, історії розвитку галузі науки за спеціальністю 081 «Право». Набув мовних компетентностей, достатніх для представлення наукових результатів іноземною мовою в усній та письмовій формі, а також для повного розуміння іншомовних наукових текстів. Оволодів універсальними навичками дослідника, зокрема методологією і методами наукового аналізу, усної та письмової презентації результатів дослідження, підготовкою та проведенням навчальних занять та проходження асистентської педагогічної практики.

Тема дисертаційного дослідження Т.Р. Войтюка є актуальною як для юридичної науки, так і правозастосовної практики. Відмова особи від реалізації правового статусу як поняття та явище є міжгалузевим, оскільки використовується

у різних галузях права. При цьому правові наслідки такої відмови залежать як від методу правового регулювання відповідної галузі права, так і від обсягу відмови. Так, у випадку відмови особи від виконання правового обов'язку, вона може бути притягнута до юридичної відповідальності, у тому числі кримінальної. Войтюком Т. Р. обґрунтовано, що відмова від виконання правового обов'язку є наскрізним кримінально-правовим поняттям. Адекватне тлумачення поняття «відмова від виконання правового обов'язку» слугує як правильній кримінально-правовій кваліфікації, так і вирішенню судом питань на стадії виконання судових рішень.

У дисертації чітко сформульовані завдання дослідження, їх постановка та послідовність дозволили автору розкрити основний зміст теми. Об'єкт і предмет дисертаційного дослідження визначені у відповідності з встановленими вимогами.

Наукова робота Т. Р. Войтюка підготовлена самостійно, має аналітичний характер. Зауваження наукового керівника автором в процесі підготовки роботи повністю враховані. Основні положення й висновки дисертації були повною мірою висвітлені в опублікованих працях (наукових статтях у фахових виданнях та іноземному виданні), що можуть бути зараховані за темою дисертації, а також апробовані під час виступів на науково-практичних конференціях національного та міжнародного рівнів.

Таким чином, можна констатувати, що дисертація Т. Р. Войтюка присвячена актуальній і важливій теоретичній проблемі. Структура роботи й система понятійного апарата адекватно відображають об'єктивну логіку предмета дослідження. Всі структурні частини роботи наповнені адекватним змістом. Основні питання теми розкриті на належному науковому рівні. Матеріал дисертації викладено юридично грамотно, логічно, послідовно, зрозуміло і доступно.

Дисертаційне дослідження Т. Р. Войтюка «Відмова від виконання правового обов'язку як кримінально-правове поняття» відповідає спеціальності 081 Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пункту 10 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167.

Після цього слово було надано **рецензентам** наукової праці.

Рецензент д.ю.н. Ю.А. Турлова відзначила важливість та актуальність теми дослідження.

У чинному Кримінальному кодексі України передбачено низку статей, в яких відмова від виконання правового обов'язку виступає суспільно небезпечним діянням того чи іншого складу злочину. Йдеться про насильницьке зникнення, за якого представник держави, в тому числі іноземної, вчиняє арешт, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі, з подальшою відмовою визнати факт такого арешту, затримання, викрадення або позбавлення

волі людини в будь-якій іншій формі (ст. 146-1), перешкоджання законній професійній діяльності журналістів у формі незаконної відмови у доступі журналіста до інформації (ст. 171), незаконну відмову у прийнятті до навчального закладу будь-якої форми власності (ст. 183), відмову свідка від давання показань або відмову експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385), злісне ухилення особи від відбування адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт у формі відмови від виконання роботи, вид якої визначений підприємством, установою, організацією, більше двох разів протягом місяця без поважних причин (ст. 389), непокору, тобто відкрити відмову виконати наказ начальника (ст. 402), відмову від несення обов'язків військової служби (ч. 2 ст. 409), відмову під час бою діяти зброєю (ст. 429). Відмова від виконання незаконних дій є підставою для виключення злочинності діяння. Тобто у цьому разі особа, яка відмовилася виконувати явно злочинний наказ або розпорядження, не підлягає кримінальній відповідальності (ч. 3 ст. 41 КК України).

Отже, відмова від виконання правового обов'язку є наскрізним кримінально-правовим поняттям, а слово “відмова” із загальноживаного перетворилося у галузевий термін. Адекватне тлумачення поняття “відмова від виконання правового обов'язку” слугує як правильній кримінально-правовій кваліфікації, так і вирішенню судом питань на стадії виконання судових рішень. Тому важливо визначити, що слід розуміти під поняттям “відмова від виконання правового обов'язку”, з'ясувати його суттєві ознаки. Все вищезазначене обумовлює актуальність наукового дослідження Т.Р. Войтюка.

Належний ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження Войтюка Т.Р. ґрунтується на успішному використанні дисертантом методологічного інструментарію юридичної науки. Обґрунтованість і достовірність одержаних результатів базується на використанні системи загальнофілософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання. За основу наукового пошуку взято системно-структурний підхід, за допомогою якого досліджувалися такі питання, як характеристика відмови від виконання правового обов'язку як форми реалізації правового статусу особи (підрозділ 1.1), а також відмова від правового обов'язку як підстава кримінальної відповідальності особи (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5).

Автор у своїй роботі продемонстрував високий теоретичний рівень викладу матеріалу, логіку дослідження, вміння застосовувати різноманітні методи наукового пізнання, аналізувати законодавчі акти, аргументовано відстоювати власну точку зору щодо спірних питань відмови від виконання правового обов'язку.

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження. Дисертація складається з вступу, двох розділів, які структуровано на десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (266 найменувань) та додатку. Всі структурні частини роботи наповнені адекватним змістом.

Виходячи зі змісту дисертації, можна зазначити, що дисертантом опрацьовано широке коло дисертаційних і монографічних робіт із зазначеного питання як українських, так і іноземних правознавців; проаналізовано норми чинного законодавства України, акти судової практики; використано матеріал енциклопедичних та навчальних джерел; опрацьовано широкий спектр матеріалів, які розміщені на ресурсах офіційних електронних видань. Все це дає можливість зробити висновок, що з теоретичної та практичної точок зору тема дисертаційного дослідження розроблена ґрунтовно.

Наукова новизна одержаних результатів (наукових положень, теоретичних узагальнень, висновків та пропозицій) впливає з актуальності теми дослідження та полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних наукових досліджень проблеми відмови від виконання правового обов'язку як кримінально-правового поняття. Положення наукової новизни отриманих результатів автором логічно структуровано на ті, що отримані вперше, ті, що удосконалено, і ті, що дістали подальшого розвитку.

У висновках автором за результатами проведеного дослідження викладено найбільш важливі науково-теоретичні положення, які дійсно відображають зміст дисертаційного дослідження, результати використання різних методологічних прийомів дослідження, авторські ідеї, які засновані на дослідженому емпіричному матеріалі.

У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, зазначимо, що на її сторінках не відображений порівняльно-правовий аспект кримінальної відповідальності за відмову від виконання правового обов'язку. На наш погляд, дослідження зарубіжного законодавства дало б змогу посилити наукову позицію дисертанта, особливо в частині пропозицій щодо удосконалення національного законодавства про кримінальну відповідальність за відмову від виконання правового обов'язку.

Також в роботі бажано було б навести додаткові аргументи щодо необхідності криміналізації такого діяння, як відмова у доступі журналіста до інформації.

Однак, попри вказані зауваження, можливо констатувати, що вони жодним чином не применшують позитивного враження від дисертації. Підтвердженням обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження є наукові публікації автора. Основні результати дисертаційного дослідження відображено в 9 наукових публікаціях, серед них 3 статті у фахових виданнях України, 1 стаття – у фахових виданнях іноземних держав і 4 тез – у збірниках матеріалів науково-теоретичних та науково-практичних конференцій. Ці публікації за змістом відповідають темі дисертаційного дослідження, доводять повноту опублікування отриманих результатів та їх достатню кількість. Опубліковані праці автора присвячені різним аспектам досліджуваної проблеми і не дублюють одна одну. Дисертація має високий теоретичний рівень і практичне

значення, а її зміст може бути покладено в основу майбутньої монографічної роботи дисертанта.

Вважаю, що дисертаційне дослідження Тараса Романовича Войтюка на тему «Відмова від виконання правового обов'язку як кримінально-правове поняття» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), пункту 10 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167 (зі змінами від 21 жовтня 2020 року № 979, від 9 червня 2021 року № 608). Дисертація Войтюка Тараса Романовича «Відмова від виконання правового обов'язку як кримінально-правове поняття» може бути рекомендована до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент к.ю.н. В. О. Гацелюк у своєму виступі звернув увагу на те, що відмова особи від виконання правових обов'язків є протиправним явищем, оскільки свідчить про те, що людина демонстративно ігнорує ті зобов'язання, що встановлені у законодавстві України, не виконує відповідних правових приписів, тим самим порушуючи законність та порядок у суспільстві.

На сьогодні недостатньо дослідженими залишаються питання щодо істотних ознак та дефініції поняття «відмова від виконання правового обов'язку», його видів у КК України, співвідношення відмови з іншими суміжними поняттями, а саме з ухиленням, невиконанням правового обов'язку, характеристики відмови від виконання правового обов'язку в окремих статтях як Загальної, так і Особливої частини КК України.

Усе наведене вище свідчить про актуальність і важливість теми, обраної для наукового дослідження. Відповідно до теми дисертаційної роботи автором коректно та чітко визначено об'єкт дослідження, в межах якого сформульовано предмет, що відповідає тематиці роботи. Автор правильно визначив мету та завдання дослідження, обрав відповідну методику його проведення. Слід позитивно відзначити логічну послідовність поставлених автором завдань, що забезпечили повноту та цілісність наукового дослідження.

Зміст, структура дисертації, коло розглянутих у ній питань та сформульовані результати й пропозиції свідчать про те, що автор провів глибоке наукове дослідження.

Дисертація складається з вступу, двох розділів, які містять десять підрозділів, висновків. Дисертанткою опрацьовано велику кількість джерел (266 найменувань), які стосуються тематики наукового дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що автором розроблено низку нових положень, висновків і пропозицій щодо характеристики та

ознак відмови від виконання правового обов'язку як кримінально-правового поняття, зокрема:

- здійснено розмежування відмови від виконання правового обов'язку як суспільно небезпечного діяння, яке відображає негативний аспект реалізації особою її правового статусу, що тягне настання кримінальної відповідальності та відмови як правомірного діяння, за наявності якої особа не підлягає кримінальній відповідальності. З урахуванням цього положення зміст поняття «відмова» у вказаних випадках може бути різним.

- удосконалено науковий підхід щодо розмежування таких діянь, як ухилення та невиконання від відмови. Для уникнення прогалин нормативно-правового регулювання відповідальності за невиконання правового обов'язку запропоновано альтернативно передбачати такі діяння, як ухилення та відмова від виконання правового обов'язку;

- дістало подальшого розвитку положення про те, що відмова від несення обов'язків військової служби є самостійним складом злочину, відмінним від інших форм ухилення від виконання військового обов'язку (статті 407, 408, ч. 1 ст. 409 КК України);

- дістала подальшого розвитку наукова позиція (В. О. Навроцький, Г.З. Яремко) про те, що диспозиції статей про відмову від виконання правового обов'язку у будь-якому випадку є бланкетними, що обумовлює встановлення як наявності в особи конкретного правового обов'язку (встановлення суб'єкта кримінального правопорушення), так і власне відмови від його виконання (встановлення об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, а саме суспільно небезпечного діяння).

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони становлять науково-теоретичний і практичний інтерес у науково-дослідній сфері, у правотворчості, у правозастосовній діяльності та у навчальному процесі. Зокрема, викладені в дисертації висновки й рекомендації стосовно відмови від виконання правового обов'язку як кримінально-правового поняття можуть бути використані у таких сферах:

– науково-дослідницькій – для подальшого дослідження правових проблем відмови від виконання правового обов'язку як кримінально-правового поняття;

– нормотворчій – для подальшого вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність у частині відмови від виконання правового обов'язку;

– правозастосовній – для використання під час кримінально-правової кваліфікації відмови від виконання правового обов'язку;

– навчальній – під час викладання кримінального права України, спеціальних курсів, підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, науково-практичних коментарів Кримінального кодексу України.

У науковій роботі використано праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі кримінального права та криминології, а також праці із загальної теорії держави і права, історії держави і права України та зарубіжних країн, адміністративного права, філософії, логіки, лінгвістики. Законодавчим підґрунтям роботи є Конституція України, міжнародно-правові акти, ратифіковані Україною, Кримінальний, Кримінальний процесуальний кодекси України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, рішення Європейського суду з прав людини та інші закони та підзаконні нормативно-правові акти.

Однак, при підготовці дисертанта до захисту дисертації варто звернути увагу на деякі спірні моменти.

1. Ми поділяємо позицію автора про те, що зміни та доповнення повинні вноситися у первинний нормативно-правовий акт (КК України), а не в закон, яким вносяться зміни до цього Кодексу. Порушення цього правила законодавчої техніки в свій час призвело до певного короткострокового колапсу в питанні притягнення до відповідальності за керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння.

Проте Комітет з питань правоохоронної діяльності дав Роз'яснення № 04-27/3-2021/97637 від 18.03.2021 щодо окремих положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху» № 1231-IX від 16 лютого 2021 року», відповідно до якого станом на сьогодні діє стаття 286-1 «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами в стані сп'яніння». Ця стаття наразі не охоплює діяння керування в стані сп'яніння, а також відмову водія від проходження медичного освідування на стан сп'яніння. Відповідно за такі діяння передбачена адміністративна відповідальність, встановлена

Тому важко підтримати висновок автора, відповідно до якого на сьогодні за керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, у тому числі за відмову водія транспортного засобу, від проходження відповідно до встановленого порядку медичного огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції передбачена саме кримінальна відповідальність у ст. 286-1 КК України, а не адміністративна. Принаймні, де-факто на сьогодні діє ст. 130 КУпАП «Керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції».

З цих міркувань вважаємо зайвим в межах рецензованого дослідження здійснювати аналіз відмови водія транспортного засобу від проходження відповідно до встановленого порядку медичного огляду на стан алкогольного,

наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції (підрозділ 2.3 роботи).

2. Певні питання викликає пункт наукової новизни № 1. В ньому автор виокремлює істотні ознаки поняття «відмова від виконання правового обов'язку» як суспільно небезпечного діяння у статтях Особливої частини КК України, зокрема такі, як усвідомлена та волима активна (курсив – мій) поведінка особи. Що означає цей «юридичний неологізм»?

Втім, наші зауваження мають здебільшого характер побажань щодо подальшого покращення наукової роботи, є дискусійними і загалом такими, що не знижують достатньо високого рівня дисертаційного дослідження Войтюка Тараса Романовича. Тому, на погляд рецензента, є всі підстави констатувати, що дисертація Т.Р. Войтюка на тему «Відмова від виконання правового обов'язку як кримінально-правове поняття» є завершеною науковою роботою, виконаною здобувачем у виді кваліфікаційної наукової роботи на правах рукопису.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що виявилось у теоретичній розробці проблеми відмови від виконання правового обов'язку як кримінально-правового поняття.

Вважаю, що дисертаційне дослідження Т.Р. Войтюка на тему «Відмова від виконання правового обов'язку як кримінально-правове поняття» відповідає: спеціальності 081 «Право»; вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283); пункту 10 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167 (зі змінами від 21 жовтня 2020 року № 979, від 9 червня 2021 року № 608).

Дисертація Тараса Романовича Войтюка на тему «Відмова від виконання правового обов'язку як кримінально-правове поняття» може бути рекомендована до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Також в обговоренні проведеного наукового взяли участь учасники семінару.

Нерсисян А. С. відзначив складність обраної для дослідження теми, її комплексний, наскрізний характер. Здійснено аналіз основних підходів теоретиків права до розуміння таких понять як «юридичний обов'язок», «правовий статус особи», «реалізація», які є фундаментом кримінально-правового розуміння поняття «відмова від виконання правового обов'язку». На цій основі зроблено висновок, що відмова особи від виконання правового обов'язку є формою реалізації її правового статусу особи, що тягне різні правові наслідки у приватних та публічних галузях права. Зокрема, якщо особа відмовилася виконувати правовий обов'язок у межах публічних галузей права, то вона притягається до юридичної відповідальності. В роботі переважна більшість положень, які винесені на захист, мають належний

рівень наукової новизни та повною мірою обґрунтовані. Слід підтримати автора у його намаганні здобути ступінь доктора філософії у галузі права.

Козлюк Л.Г. зазначила, що автором використано багато прикладів із судової практики для обґрунтування висновків. Автор роботи сформулював значну кількість змін та доповнень до норм чинного КК України. Слід відмітити такі пропозиції: у ст. 171 передбачити кримінальну відповідальність за ухилення від надання доступу журналістам до інформації; у ч. 1 ст. 183 замінити слова «навчальний заклад» на термінологічний зворот «заклад освіти»; – вилучити ст. 389-2; – у ч. 1 ст. 402 вилучити термін «відкритий».

Ландіна А.В. наголосила, що різнобічному та повному розкриттю теми, вирішенню завдань, які були поставлені в ході дисертаційного дослідження, сприяв вдало складений план роботи, якого дисертантка дотрималась. Всі структурні частини роботи наповнені адекватним змістом. Войтюк Т. Р. у своїй роботі продемонстрував високий теоретичний рівень викладу матеріалу, довів, що вмів використовувати різні методи наукового пізнання, аналізував законодавчі акти, матеріали судової практики та акти судового тлумачення, коректно полемізує з іншими науковцями, аргументовано відстоювати власну точку зору щодо обраної для дослідження такої фундаментальної проблеми як кримінально-правове поняття «відмова від виконання правового обов'язку». У відгуках рецензентів, на погляд А.В. Ландіної, не прозвучало суттєвих зауважень до рівня та якості проведеного дослідження. Тому слід підтримати Т. Р. Войтюка та його наукову працю.

Головуючий на засіданні завідувач відділу **Костенко О. М.** звернув увагу на комплексний характер проведеного дослідження, вмів використання емпіричних джерел, оскільки авторка формулює висновки на підставі наукових позицій, сформованих у науці кримінального права, статистичних даних, дослідження нормативно-правових актів України та країн Європейського Союзу, відзначив значний обсяг опрацьованих джерел, що надало можливість дійти всебічно обґрунтованих висновків з питань, які досліджувалися. Головуючий наголосив на глибоко обґрунтованих відповідях автора роботи під час відповіді на питання. Констатовано, що дисертація Тараса Р. В. на тему «Відмова від виконання правового обов'язку як кримінально-правове поняття» відповідає всім встановленим вимогам.

ВИСНОВОК

**Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертації Войтюка Тараса Романовича на тему: «Відмова від виконання
правового обов'язку як кримінально-правове поняття»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за
спеціальністю 081 «Право»**

Обґрунтування вибору теми дослідження. Відповідно статті 23 Конституції України кожна людина має обов'язки перед суспільством. Водночас, як передбачено у статті 35 Основного Закону держави, ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. Будь-яка людина може реалізувати свої правові обов'язки у межах як пасивних, так і активних правовідносин. Реалізація людиною правових обов'язків можлива і у межах охоронних правовідносин, коли за невиконання правового обов'язку, у тому числі за відмову від його виконання, передбачено різноманітні засоби державного примусу, у тому числі й кримінально-правового характеру. При цьому відмова особи від виконання правових обов'язків є протиправним діянням, оскільки свідчить про те, що особа демонстративно ігнорує ті зобов'язання, що встановлені у законодавстві України, не виконує відповідних правових приписів, тим самим порушуючи законність та порядок у суспільстві.

Відмова особи від виконання правового обов'язку є міжгалузевим поняттям, оскільки використовується у різних галузях права та має ряд спільних ознак, відрізняючись при цьому правовими наслідками за таку відмову, що залежать як від методу правового регулювання відповідної галузі права, так і від обсягу відмови. Так, якщо особа, реалізуючи свій правовий статус, відмовляється від суб'єктивних прав, то така поведінка загалом є правомірною та не змінює типу правовідносин з пасивного чи активного на охоронний. Водночас у випадку відмови від виконання правового обов'язку особа може бути притягнута до юридичної відповідальності, у тому числі кримінальної.

У Кримінальному кодексі України відмова використовується законодавцем як елемент законодавчих конструкцій статей Загальної та Особливої частин. При цьому зазвичай у статтях Загальної частини КК України відмова передбачена як спосіб реалізації правового статусу, що не тягне кримінально-правових наслідків (ч. 3 ст. 10, статті 17, 19, ч. 3 ст. 41). У ч. 2 ст. 385 цього Кодексу передбачається обмежувальна норма, відповідно до якої за відмову давати показання під час провадження досудового розслідування або в суді щодо себе, а також членів її сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом, особа не підлягає кримінальній відповідальності. Водночас відмова від виконання правового обов'язку є підставою кримінальної відповідальності особи у випадках відмови представником держави, у тому числі іноземної, визнати факт арешту, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі (ст. 146-1), незаконної відмови у доступі журналіста до інформації (ст. 171), у прийнятті до навчального закладу будь-якої форми власності (ч. 1 ст. 183), відмови особи, яка керує транспортним засобом, від проходження відповідно до встановленого порядку медичного освідування на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та

швидкість реакції (ст. 286-1), свідка від давання показань або відмову експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ч. 1 ст. 385), від виконання роботи, від якої визначений підприємством, установою, організацією, більше двох разів протягом місяця без поважних причин (ст. 389-2), відкритої відмови виконати наказ начальника (ст. 402), відмови від несення обов'язків військової служби (ч. 2 ст. 409), відмови під час бою діяти зброєю (ст. 429).

Таким чином, відмова від виконання правового обов'язку є наскрізним кримінально-правовим поняттям, а тому потребує загальних науково-методологічних досліджень, на основі яких можливо виробити універсальне розуміння цього поняття, що сприятиме адекватному його застосуванню у тексті КК України.

У теорії кримінального права питання відмови від виконання правового обов'язку як кримінально-правового поняття комплексно не досліджувалось. Зазвичай у наукових працях відмові приділяється фрагментарна увага виключно у контексті дослідження конкретних складів кримінальних правопорушень.

Серед науковців, які приділяли увагу проблемі відмови від виконання правового обов'язку, виокремимо праці Н. Ю. Алексеєвої, Г. М. Анісімова, О. М. Броневицької, І. П. Гладишевої, К. П. Задої, І. М. Карпенка, М. Ю. Маляр, М. І. Мельніченка, В. О. Навроцького, О. І. Ольховенка, А. М. Ониськіва, М. І. Панова, М. І. Хавронюка та інших. У дисертації також використано кримінально-правові розвідки таких учених, як П. П. Андрушко, Ю. В. Баулін, Л. П. Брич, О. П. Горох, О. О. Дудоров, З. А. Загиней-Заболотенко, О. О. Кваша, О. М. Костенко, М. І. Мельник, А. А. Музика, В. О. Меркулова, О. В. Харитонова, Г. З. Яремко та інших, а також теоретиків права В. М. Баранова, Н. Ю. Гунько, А. М. Колодія, В. М. Косовича, Д. А. Монастирського, Н. М. Пархоменко, Н. М. Оніщенко, О. П. Черновол тощо.

Відмова як поняття цивільного права досліджувалося Г. О. Уразовою «Категорія відмови в цивільному праві України» (м. Харків, 2015 р.), А. О. Ганжерді «Відмова від суб'єктивних цивільних прав в речових правовідносинах» (м. Харків, 2019 р.). Предметом дисертації О. І. Ольховенка стала кримінально-правова характеристика відмови свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385 КК) (м. Київ, 2017 р.). Науковий доробок вказаних науковців використано у цій праці як теоретичне підґрунтя дослідження проблеми відмови від виконання правового обов'язку як кримінально-правового поняття.

Попри значний внесок указаних вище науковців у розробку проблеми відмови від виконання правового обов'язку недостатньо дослідженими на сьогодні залишаються питання істотних ознак та дефініції поняття «відмова від виконання правового обов'язку», його видів у КК України, співвідношення відмови з суміжними поняттями, а саме з ухиленням чи невиконанням правового обов'язку, характеристики відмови від виконання правового обов'язку в окремих статтях як Загальної, так і Особливої частини КК України.

Усе наведене вище свідчить про актуальність і важливість теми, обраної для наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в рамках теми науково-дослідної роботи кафедри кримінального права та процесу юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки «Актуальні проблеми реформування кримінального права і процесу України в умовах євроінтеграції», затвердженої Науковою радою університету 17 березня 2015 року.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розробка науково-теоретичних засад кримінально-правового поняття відмови від виконання правового обов'язку. Мета дослідження конкретизується у таких *завданнях*:

- охарактеризувати відмову від виконання правового обов'язку як форму реалізації правового статусу особи;
- визначити особливості відмови у конструкціях статей нормативно-правових актів;
- здійснити аналіз статей КК України, в яких відмова від виконання правового обов'язку є елементом законодавчих конструкцій;
- виокремити та охарактеризувати істотні ознаки поняття «відмова від виконання правового обов'язку»;
- визначити співвідношення відмови від виконання правового обов'язку з суміжними діями, зокрема, з ухиленням та невиконанням правового обов'язку;
- розкрити сутність поняття «відмова від дитини» як підстави для направлення жінки для відбування покарання, призначеного за вироком суду (статті 79, 83 КК України);
- встановити особливості відмови від виконання правового обов'язку у статтях про кримінальні правопорушення проти особи;
- визначити відмову особи, яка керує транспортним засобом, від проходження медичного освідування на стан сп'яніння;
- виявити особливості відмови від виконання правового обов'язку у статтях про кримінальні правопорушення проти правосуддя;
- охарактеризувати відмову від виконання правового обов'язку у статтях про військові кримінальні правопорушення;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність та практики його застосування у частині відповідальності за відмову від виконання правового обов'язку.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, порядок яких порушується внаслідок відмови особи від виконання правового обов'язку.

Предметом дослідження є кримінально-правове поняття відмови від виконання правового обов'язку.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є система філософсько-світоглядних підходів, загальнонаукових і спеціально-наукових методів, які забезпечили об'єктивний аналіз предмета дослідження. За основу

наукового пошуку взято *системно-структурний підхід*, за допомогою якого охарактеризовано відмову від виконання правового обов'язку як форму реалізації правового статусу особи (підрозділ 1.1), а також відмову від правового обов'язку як підставу кримінальної відповідальності особи (розділ 2). Дослідження юридичних обов'язків відбувалося також шляхом застосування таких методів, як: *діалектичний* (всі підрозділи дослідження); *системно-структурний* слугував характеристиці відмови як форми реалізації правового статусу особи (підрозділ 1.1), відмови від виконання правового обов'язку у статтях нормативно-правових актів та КК України (підрозділи 1.2, 1.3); *формально-догматичний* застосовувався під час установа змісту істотних ознак відмови від виконання правового обов'язку як кримінально-правового поняття (підрозділ 1.5). У процесі дослідження також використано такий загальнонауковий метод, як *логічний* (зокрема, методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції) (всі підрозділи), а також спеціальні методи наукового дослідження, а саме *метод класифікації* застосовано під час виокремлення видів відмови від виконання правового обов'язку у статтях КК України (підрозділ 1.3), *метод моделювання* застосовувався під час розробки пропозицій до КК України (розділ 2), *прогностичний метод* дав змогу з'ясувати подальші вектори розвитку наукової думки в аспекті дослідження відмови від виконання правового обов'язку (розділ 2).

Емпіричну основу дисертації становлять результати вивчення та узагальнення судової практики у справах про відмову від виконання правового обов'язку як підстави притягнення до кримінальної відповідальності; про відмову від дитини у цивільних справах; про відмову від виконання правового обов'язку під час застосування норм Кодексу України про адміністративні правопорушення. Усього було опрацьовано 150 судових рішень, постановлених судами України.

Теоретичну основу дисертації становлять наукові праці з теорії права, кримінального, кримінально-виконавчого, кримінального процесуального, адміністративного права, енциклопедичні видання.

Нормативною основою дослідження є Конституція України, міжнародні акти, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, кримінально-виконавче законодавство України, інші закони та підзаконні нормативно-правові акти України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних наукових досліджень такого кримінально-правового поняття як відмова від виконання правового обов'язку. Найбільш важливі положення, висновки та пропозиції, що сформульовані в дисертації та містять ознаки новизни, такі:

вперше:

1) виокремлено істотні ознаки поняття «відмова від виконання правового обов'язку» як суспільно небезпечного діяння у статтях Особливої частини КК України: активна поведінка особи; відкритість, категоричність,

демонстративний характер, одномоментність, добровільність (об'єктивні ознаки); усвідомленість, волимість, прямий умисел (суб'єктивні ознаки);

2) здійснено розмежування відмови від виконання правового обов'язку як суспільно небезпечного діяння (негативний аспект реалізації особою її правового статусу), що тягне настання кримінальної відповідальності, та відмови як правомірного діяння (добровільна відмова – статті 17, 19 КК України, відмова від виконання явно кримінально протиправного наказу або розпорядження – ст. 41 КК України), за яке особа не підлягає кримінальній відповідальності. З урахуванням цього положення зміст поняття «відмова» у вказаних випадках може бути різним;

3) виокремлено види відмови у законодавчих конструкціях КК України: залежно від частини Кодексу, у статтях якої передбачено відмову (як елемент законодавчої конструкції статей Загальної та Особливої частин КК України); залежно від кримінально-правових наслідків відмови (як спосіб реалізації правового статусу, що тягне або не тягне кримінально-правових наслідків); залежно від функціонального призначення відмови як елемента законодавчих конструкцій статей КК України (як підстава звільнення від кримінальної відповідальності; як підстава диференціації кримінальної відповідальності; як підстава направлення жінки, яка була звільнена від покарання, для його реального відбування; як криміноутворююча ознака);

4) виявлено, що терміни «ненадання», «невиплата», «неповідомлення», «неподання», які використовуються у статтях Особливої частини КК України, мають дихотомічний зміст, оскільки включають як відмову від виконання правового обов'язку, так і ухилення від його виконання, що необхідно враховувати під час нормотворчої діяльності та кваліфікації;

удосконалено:

5) науковий підхід щодо розмежування таких діянь, як ухилення та невиконання, від відмови: а) ухиляючись та не виконуючи покладені на особу правові обов'язки, вона діє не відкрито, прямо не заявляючи про небажання щось виконувати, тоді як для відмови характерна прямота, чіткість та явна вираженість; б) ухилення і невиконання як суспільно небезпечні діяння можуть бути вчинені лише у формі бездіяльності («чистої» чи «змішаної»), тоді як відмова – це завжди активна поведінка суб'єкта, яка має демонстративний характер; в) ухилення і невиконання правового обов'язку завжди триваючі діяння, тоді як відмова від виконання правового обов'язку – це одномоментна дія. Для уникнення прогалин нормативно-правового регулювання відповідальності за невиконання правового обов'язку запропоновано альтернативно передбачати такі діяння, як ухилення та відмова від виконання правового обов'язку;

б) алгоритм установлення змісту спільних ознак суміжних складів кримінальних правопорушень (Л. П. Брич, В. О. Навроцький), що впливає на визначення їх змісту. На прикладі суміжних складів злочинів, передбачених статтями 111 та 429 КК України, та з урахуванням універсальності такої ознаки, як суспільно небезпечне діяння, доведено, що сумісність вказаної ознаки визначає

спільність форми такого діяння. Зміст підпорядковуючого діяння (перехід на бік ворога як спосіб вчинення державної зради) визначає форму підпорядкованого діяння (відмова під час бою діяти зброєю) та ознаки останнього поняття (активність поведінки суб'єкта відмови від виконання правового обов'язку);

7) характеристику відмови від дитини як підстави направлення жінки для відбування покарання, призначеного за вироком суду (статті 79, 83 КК України). Ураховуючи міжгалузевий характер вказаного поняття, запропоновано визнавати відмовою від дитини у статтях 79, 83 КК України такі юридичні факти: наявність документа про дитину, яку відмовилися забрати з пологового будинку, іншого закладу охорони здоров'я відповідно до законодавства України; реєстрація дитини на підставі ст. 135 Сімейного Кодексу України; взяття дитини на профілактичний облік відповідно до встановленого нормативного порядку; влаштування дитини до дитячого будинку та загальноосвітньої школи-інтернату; позбавлення матері батьківських прав; проживання дитини з іншими родичами, перебування її на їхньому утриманні, якщо жінка не виявляє інтересу до дитини, не виконує своїх обов'язків стосовно неї;

дістали подальшого розвитку:

8) наукові підходи (М. І. Карпенко, А. М. Ониськів, С. О. Харитонов) про те, що відмова від несення обов'язків військової служби є самостійним складом злочину, відмінним від інших форм ухилення від виконання військового обов'язку (статті 407, 408, ч. 1 ст. 409 КК України). Під час кваліфікації відповідні діяння слід розмежовувати, а сама кваліфікація за частинами 2 або 3 ст. 409 КК України можлива у випадку відсутності у діянні винуватої особи ознак самовільного залишення військової частини або місця ст. 407), дезертирства (ст. 408), ухилення військовослужбовця від несення обов'язків військової служби шляхом самокалічення або шляхом симуляції хвороби, підроблення документів чи іншого обману (ч. 1 ст. 409);

9) наукова позиція (В. О. Навроцький, Г. З. Яремко) про те, що диспозиції статей про відмову від виконання правового обов'язку у будь-якому випадку є бланкетними, що обумовлює встановлення наявності в особи конкретного правового обов'язку (встановлення суб'єкта кримінального правопорушення), а також і власне відмови від його виконання (встановлення об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, а саме суспільно небезпечного діяння). Така бланкетність повинна враховуватися під час доказування у кримінальному провадженні, а також формулювання обвинувачення у процесуальних документах;

10) наукові підходи стосовно корегуючих законів України про кримінальну відповідальність, відповідно до яких зміни та доповнення повинні вноситися у первинний нормативно-правовий акт (КК України), а не в закон, яким вносяться зміни до цього Кодексу. За відмову водія транспортного засобу, від проходження відповідно до встановленого порядку медичного освідування на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що

знижують увагу та швидкість реакції, передбачена не адміністративна (ст. 130 КУпАП), а кримінальна відповідальність (ст. 286¹ КК України);

11) точка зору науковців (І. Ю. Вакули, А. В. Горностай, В. О. Навроцького, Л. С. Щутяка та інших) щодо встановлення кола кримінальних правопорушень, на вчинення яких замах неможливий. Ураховуючи таку ознаку відмови від виконання правового обов'язку, як одномоментність, а також на підставі оцінки темпоральних властивостей виконання особою правового обов'язку (правомірна поведінка) та замаху на вчинення кримінального правопорушення (негативна поведінка), обґрунтовано неможливість замаху у кримінальних правопорушеннях, які полягають у відмові від виконання правового обов'язку;

12) науковий підхід щодо визначення співвідношення між складами кримінальних правопорушень (Л. П. Брич, В. О. Навроцький та інші). Насильницьке зникнення людини (ст. 146¹ КК України), обов'язковою ознакою якого є відмова визнати факт арешту, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі, перебуває у відносинах конкуренції «цілого» і «частини» з іншими складами кримінальних правопорушень, виступаючи «цілим», зокрема щодо статей 146, 371 цього Кодексу. Запропоновано правило кваліфікації насильницького зникнення людини, якщо суб'єкт цього злочину вчинив лише перше обов'язкове діяння, за іншими статтями Особливої частини КК України, у яких передбачена відповідальність за арешт, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки й рекомендації стосовно відмови від виконання правового обов'язку як кримінально-правового поняття можуть бути використані у таких сферах:

– *науково-дослідницькій* – для подальшого дослідження правових проблем відмови від виконання правового обов'язку як кримінально-правового поняття;

– *нормотворчій* – для подальшого вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність у частині – відмови від виконання правового обов'язку;

– *правозастосовній* – для використання під час кримінально-правової кваліфікації відмови від виконання правового обов'язку;

– *навчальній* – під час викладання кримінального права України, спеціальних курсів, підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, науково-практичних коментарів Кримінального кодексу України.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки дисертації обговорювались та були оприлюднені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Права людини в сучасних умовах розбудови громадянського суспільства в Україні» (м. Київ, 14 грудня 2018 року); «Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Луцьк, 22 березня 2019 року); «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (м. Луцьк, 12–13

травня 2020 року); «Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Луцьк, 27 березня 2020 року).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, двох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатку. Загальний обсяг дисертації становить 209 сторінок, з них список використаних джерел на 31 сторінці (266 найменувань) і додаток на 2 сторінках.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Войтюк Т. Відмова від виконання правового обов'язку як суспільно небезпечне діяння: поняття та ознаки. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2019. № 1. С. 1–10. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2019/vojtuk.pdf>

2. Войтюк Т.Р. Відмова від несення обов'язків військової служби (стаття 409 Кримінального кодексу України): окремі проблеми застосування. *Вісник Львівського торговельно-економічного ун-ту. Юрид. науки*. 2019. Вип. 8. С. 152–162.

3. Войтюк Т. Відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків як суспільно небезпечне діяння (стаття 385 Кримінального кодексу України). *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2019. № 4. С. 97–107.

4. Войтюк Т. Відмова жінки від дитини як підстава її направлення для відбування покарання за вироком суду (статті 79, 83 Кримінального кодексу України). *Visegrad journal on human rightsc*. 2020. № 3 (volume 1). С. 47–53.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Войтюк Т. Р. Відмова від виконання правового обов'язку та ухилення від його виконання: проблеми співвідношення у Кримінальному кодексі України. *Права людини в сучасних умовах розбудови громадянського суспільства в Україні: До тижня права та 70-ї річниці Загальної декларації прав людини: зб. наук. пр. за матер. круглого столу* (м. Київ, 14 груд. 2018 р.). Київ: Ун-т ім. Б. Грінченка, 2019. С. 150–154.

2. Войтюк Т.Р. Відмова та ухилення від виконання правового обов'язку як суспільно небезпечні діяння: проблеми співвідношення. *Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку: зб. тез наук. доп. XV Міжнарод.наук.-практ. конф. молодих учених* (22 бер. 2019 р.). Луцьк: Вежа-Друк, 2019. С. 55–57.

3. Войтюк Т. Відкрита відмова виконати наказ начальника як суспільно небезпечне діяння (ст. 402 КК України). *Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень: матеріали XIV Міжнарод. наук.-практ. конф. аспірантів і студентів* (м. Луцьк, 12–13 трав. 2020 р.). Луцьк: Вежа-Друк, 2020. С. 432–434.

4. Войтюк Т. Р. Відмова від виконання правового обов'язку у законодавчих конструкціях статей Загальної частини Кримінального кодексу України. *Правове*

життя: сучасний стан та перспективи розвитку: зб. тез наук. доп. XVI Міжнар. наук.–практ. конф. молодих учених (27 берез. 2020 р.). Луцьк: Вежа-Друк, 2020. С. 189–191.

Характеристика особистості здобувача.

Войтюк Тарас Романович народився 06 грудня 1994 року у м. Володимир-Волинський Волинської області. З 01.09.2012 по 30.06.2016 навчався в Волинському національному університеті імені Лесі Українки за спеціальністю «Правознавство» та отримав диплом бакалавра. З 01.09.2016 по 30.06.2018 навчався в Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки за спеціальністю «Правознавство» та отримав диплом магістра. Із 1 жовтня 2018 року по теперішній час є аспірантом кафедри кримінального права і процесу Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Оцінка мови та стилю дисертації.

Дисертація написана з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Текстове подання матеріалів досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечують легкість та доступність їх сприйняття і відповідають стилю науково-дослідної літератури. За результатами попередньої експертизи дисертаційного дослідження, виконаного Т. Р. Войтюком, а також вивчення повноти публікації основних результатів дослідження:

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації ***Войтюка Тараса Романовича на тему: «Відмова від виконання правового обов'язку як кримінально-правове поняття»***

2. Визнати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Т.Р. Войтюка є фундаментальним науковим дослідженням з актуальних питань, характеризується єдністю змісту, містить наукові результати, що мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Вищенаведене свідчить про особистий внесок здобувача у розвиток юридичної науки, зокрема доктрини вітчизняного кримінального права. Подане до захисту дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року №283), пункту 10 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. №167 (зі змінами від 21 жовтня 2020 року № 979, від 9 червня 2021 року № 608).

3. Рекомендувати дисертацію Войтюка Тараса Романовича на тему: «Відмова від виконання правового обов'язку як кримінально-правове поняття» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Результати голосування:

За – 10

Проти – немає

Утримались – немає

Головуючий на засіданні:

завідувач відділу проблем кримінального права,
кримінології та судустрою
Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України
доктор юридичних наук,
професор, академік НАПрН України

О. М. КОСТЕНКО

Рецензенти:

В.о. провідного наукового співробітника
відділу проблем кримінального права,
кримінології та судустрою
Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук

Ю. А. ТУРЛОВА

Старший науковий співробітник
відділу проблем кримінального права,
кримінології та судустрою
Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук

В.О. ГАЦЕЛЮК

Костенко О.М.
Турлова Ю.А.
Гацелюк В.О.
ПОСІДЧУЮ
Вченої секретарки Інституту
держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України
28.06.2021